

hláská

ročník XXX, 2019, č. 3

Významná výročí Klubu Augusta Sedláčka

V letošním roce se dovršuje několik „kulatých“ výročí, která, jak doufám, nebudou znamenat předěly v historii Klubu, která však, vzhledem k lidskému tíhnutí dělit běh času do ucelených period, mohou být jako mezníky vnímána. Přeji si nicméně, aby to byla jen ohlédnutí na pokračující cestě. Hovoříme zde o pětácti letech, která uběhla od založení Klubu Augusta Sedláčka (dále Klub), o třiceti ročnících klubovního časopisu Hláská a o dvaceti letech, po která je Klub iniciátorem a hlavním pořadatelem konference Dějiny staveb a vydavatelem stejnojmenného sborníku.

Okolnosti vzniku Klubu byly již několikrát traktovány v projevech a zaznamenány tiskem, znovu ale rád připomenu některé epizody z dějin Klubu a nezastupitelnou úlohu, kterou v nich sobě přisoudil potomní předseda Klubu, zvěčnělý RNDr. Josef Miler (* 20. 1. 1947 – † 3. 5. 1999). Jako matematik, podílející se na nejsložitějších projektech tehdejší Škodovky, měl schopnost soustředit se zcela na izolovaný problém a v jeho řešení nehlédět na okolnosti. Zřejmě jen tak se mu stojatými vodami „reálného socialismu“ první poloviny 80. let 20. století, prostředím plným komunistických donašců a strážců neměnnosti režimu, dařilo razit cestu úmyslu, který si předsevzal – založení spolku, který se bude věnovat všestrannému studiu vrchnostenských sídel se zvláštním soustředěním na hrady a tvrze a který bude badatelské výsledky svých členů publikovat ve vlastním periodiku. Pro zamýšlený spolek měl také jméno – Klub Augusta Sedláčka.

Kdo z vlastní zkušenosti nepoznal tehdejší společenské poměry, nepochopí, jak převratný, protože komunistickým strukturám podezřelý, úmysl to byl. Vzájemně se ujišťovaly v hrůze z takzvané ideologické diverze, kterou jim Milerův projekt, zálibně obrácený do feudální minulosti a zaštiťující se jménem „buržoazního“ historika Sedláčka, páchl na sto honů. Rychle se ukázalo, že založení spolku s právní subjektivitou, jak je to dnes normální, nebude dovoleno. Potvrzovala se tím skepse, se kterou jsme Pepíkův záměr (snad mohu takto dále Josefa Milera nazývat) sledovali ve skupince, kterou kolem sebe za tím účelem vytvořil a v jejímž jádře jsem se ocitl spolu s Ing. arch. Vladimírem Švábkem (Maxem) a Petrem Rožmberským. Náš tehdejší postoj lze vyjádřit konstatováním: „když se tě to povede prosadit, jdeme do toho s tebou“. Mohu-li hovořit za sebe a Maxe, v úspěch jsme nevěřili. Víc ale Pepík nežádal. S buldočí odhodlaností překonával stále znovu vyvstávající překážky.

Po řadě odmítnutí různými institucemi, která byla motivována obavou o vlastní klid v podmínkách režimu „stojícího na stráž“, našel řešení v podobě ustavení „kolektivu zájmové činnosti“ závodního klubu Revolučního odborového hnutí (ROH) podniku Škoda (byli jsme většinou zaměstnanci plzeňské Škodovky). Odborářští činovníci ovšem souhlasili až poté, co Pepík vyjednal záruku za naše počínání v osobě Dr. Tomáše Durdíka jako jakéhosi garanta, jenž k tomu po jednání s Pepíkem obdržel souhlas od svého představeného, Doc. Miroslava Richtera, tehdejšího ředitele Archeologického ústavu Československé akademie věd, jemuž zůstáváme za tento krok vděční. Udržení křehké balance s naším „garantem“ bylo dalším mistrovským kouskem Pepíkovy diplomatické dovednosti cílené k tomu, aby si Klub udržel potřebnou míru autonomie a nestali se z něj „Durdíkovi hoši“, jak jej někteří chtěli vidět.

Pro kolorit doby je příznačné, že ve vznikajícím výboru Klubu musela být zaručena vedoucí úloha komunistické strany přímo, tedy nejen prostřednictvím záruky obou výše jmenovaných autorit; připomínám, ocitáme se v době 1983/1984; politický tlak byl sdělován neformálně, přičemž ale bylo jasné, že nevyhovět mu, bude znamenat konec jednání. Pepík si tehdy přišel pro mé stvrzení kooptace dalšího člena se slovy, že „má jednoho levicového blouznivce, ale moc solidního kluka“. Jak se ostatně stávalo u Pepíka pravidlem, byla to volba mimořádně šťastná. Počáteční kroužek se mezitím rozrůstal, připojil se Zdeněk Procházka z Domažlic a jeho přátelé, mezi jinými také Zdeňkův i Maxův kamarád akademický malíř Vladimír Havlic a jeho přátelé, kteří byli současně přáteli přátel ..., také další škodováci, mezi nimi Ing. Jaroslav Novák a Ing. Zdeněk Fric, kteří zejména v počátcích Klubu zanechali výraznou stopu. Od ustavení prvního výboru až dodnes jako jedna z opor Klubu působí Ing. Petr Mikota, jehož organizační schopnost, odborná a nakladatelská činnost jsou pro Klub nepostradatelné. O členství k naší radosti projevíli zájem také zaměstnanci dříve neúspěšně oslovených institucí. Zakládací schůze v Technickém kabinetu Městanské besedy v Plzni (tehdy závodního klubu ROH) se 11. 1. 1984 zúčastnily 83 osoby. Z tohoto počtu se na místě stalo členy Klubu 47 zájemců, z nichž někteří přicestovali ze vzdálených míst republiky. Ke zděšení odborových funkcionářů se množství přihlášek rychle zvyšovalo, takže nám byl stanoven strop počtem dvou set členů. Dnes asi těžko

sděním radostné vzrušení, které provázelo vydání prvního svazku Ročenky Klubu Augusta Sedláčka 1984 s obsahem prací členů Klubu, jež je nyní sběratelskou raritou a pro níž se předlohy k zinkotiskovým matricím dokončovaly „na koleně“ u Maxe doma na statku u Houdků ve Vochově (okres Plzeň-sever). Ročenka, která dnes ve srovnání s technicky dokonalými publikacemi může působit jako chudá příbuzná, byla v dobových poměrech doslova zjevním, což nejlépe dokládá okolnost, že místo oficiálně stanoveného počtu prý škodováci tiskaři o své vůli vyrobili blíže neurčené větší množství svazků, které se pak ku prospěchu šťastných nabyvatelů rozkradlo. Vydávání Ročenky, financované s použitím příspěvků členstva, provázely trvalé potíže působené administrativou odborářského zařízení. Bylo stále znovu třeba bojovat za počet stránek, docházelo k brzdění zadání tisku do škodovické tiskárny. Přesto je třeba ocenit, že vedení závodního klubu našlo odvahu stát se naším zřizovatelem. Po dokončení ročníku 1987 jsme proto přijali nabídnutou možnost spojit síly a prostředky s Archeologickým ústavem a dalšími partnery na vydávání nového sborníku *Castellologica bohemia*, což se dařilo po několika dalších sezón, než byla spolupráce ze strany Klubu pro koncepční rozdíly ukončena.

Pamětníci vzpomenu na Informační list Klubu Augusta Sedláčka, kterým byly v letech 1984–1989 mezi členstvo šířeny organizační záležitosti. Kaligraficky vyvedenou hlavičku této tiskoviny s péčí vytvořil Vladimír Havlic (* 1944, † 2004). Pepík Miler už od počátku pomýšlel na vydávání časopisu, ale rozvinout takto Informační list bylo v dobových kulisách nad naše možnosti. Otevřel k tomu cestu teprve převrat roku 1989. Od roku 1990 tak vychází klubový časopis *Hláška*, jehož redakci a často naplnění obsahem se obětavě věnuje Petr Rožmberský. Jeho impozantní autorský vklad nejlépe vynikne při nahlédnutí do bibliografie časopisu, kterou pro období 1990–1999, ročníky I–X, sestavil a roku 2003 vydal Ing. Jiří Slavík, další z výrazných osobností Klubu (pokračování rejstříku až po současnost je možné nalézt na internetových stránkách Klubu Augusta Sedláčka). Děje se tak v nové organizační struktuře, kterou si Klub zvolil s registrací jako spolek v roce 1990. Má od té doby podobu federace šesti poboček

(Plzeň, Praha, Hradec Králové, Humpolec, Brno a Zlín) zastřešované Radou Klubu v Plzni. Veškeré administrování chodu Klubu leží na bedrech Petra Rožmberského, který se jej ujal poté, co si předčasná smrt vzala Josefa Milera, Pepíka. Jako svůj odkaz Pepík zanechal Klubu úkol uspořádat odbornou konferenci, který plníme hlavně zásluhou Petra Mikoty pořadatelstvím konference *Dějiny staveb* a vydáváním jejího stejnojmenného sborníku.

Koncepce konference získala definitivní tvar v konzultacích s Jiřím Škabradou a posléze také s dalšími přáteli. Stále ale to byl jen záměr, jehož uskutečnění bylo možné teprve s uplatněním organizační schopnosti Petra Mikoty, díky obětavé spolupráci jeho rodiny a skupiny kolegů z Klubu. Cílem konference se stalo v partnerství se spolupřáteli partnery, jejichž výčet se během doby měnil, vytvořit otevřené, vstřícné a zároveň kritické pole k prezentaci a sdílení informací z oboru zkoumání historických staveb v nejširším záběru témat. Oboustranný užitek jsme očekávali z propojení profesionální scény s amatéry, neméně závažným se jevílo vtažení studentů a mládeže vůbec do dění v oboru. Dodnes se tyto cíle daří plnit jen částečně.

Zcela podstatné je vydávání sborníku konferenčních příspěvků, který se Petru Mikotovi po celá léta daří doslova vydupat ze země, či spíše z neukázněných autorů za redaktorského nasazení Petra Rožmberského tak, že vychází vždy u příležitosti konání příštího ročníku, v poslední době však byrokracie poskytující dotaci lpí na vytištění do konce kalendářního roku, což je mimořádně obtížné. To je v českých zemích v daném oboru unikum, zaplacené tím, že jsme doposavad rezignovali na zařazení sborníku mezi tzv. impaktované tiskoviny. Za uplynulých dvacet let se konference stala pro řadu talentovaných badatelů nejen po odborné ale také po organizační a společenské stránce inspirací.

Ceníme si, že se do dění konference jako předsedající nebo jako autoři referátů konference zapojila řada vynikajících osobností. Bohužel, některé z nich již na nás pohlížejí přes práh věčnosti. Jmenujme jen paní docentku Miladu Radovou-Štikovou, dále profesora Mojžíra Horynu, profesora Tomáše Durdíka a z amatérské scény Josefa Smitku.

předseda Klubu Augusta Sedláčka Jan Anderle

Tvrz ve Vrbce

Jakub Vazač – Jan Vazač

Ves Vrbka (místní část obce Kozlov, okr. Havlíčkův Brod) se nachází 6 kilometrů severně od Ledče nad Sázavou. Protíná ji silnice II. třídy E 339 spojující Ledče s Čáslaví.

Vesnická zástavba zabírá mírné návrší (540 m n. m.), které vystupuje zhruba uprostřed k jihu se svažující planiny ohraničené na severu obcí Třebětínem (573 m n. m.), na východě Vrbeckým potokem, na jihu kopcem Ostojovka (540 m n. m.) a na západě údolím potoka Jestřebnice a jeho levostranného přítoku.

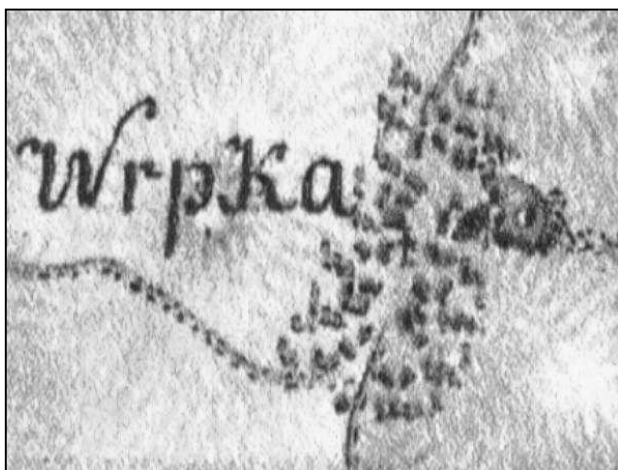
Historie

Poprvé se Vrbka zmiňuje v predikátu zemana Artleba, jenž byl roku 1316 pohnán spolu se zemany Bernardem z Koutů a Janem ze Zbraslavic před zemský soud. Žalujícím byl Dětoch ze Žiželic, jemuž prý jmenovaní zemané učinili škodu za 100 hřiven stříbra na jeho dědictví

v Třebelicích, přesněji na koních, dobytku a různém vybavení. Spor řešený v letech 1320–1324 skončil Dětochovým vítězstvím a jeho odškodněním dočasnou zástavou majetků viníků, což se však netýkalo Artleba z Vrbky, který kupodivu potrestán nebyl.¹⁾

V roce 1347 prodal zeman Ctibor z Číhoště tři lány a hospodu v Tupadlech komendě řádu německých rytířů v Drobovicích. Svědky prodeje byli Mstidruh z Chlumu a Vrbky a Artleb, píšící se po Sačanech, vsi na vrbeckém statku vzdálené 1 km západně od Vrbky.²⁾

Někteří historikové ztotožňují Artleba ze Sačan s dříve zmíněným Artlebem z Vrbky. Mstidruh z Chlumu a Vrbky mohl být jeho synovcem; synem Mutiny z Chlumu a Dobrovic, pobývajícím spolu s bratrem Jarošem na statcích svého bezdětného strýce, jenž někdy po roce 1347 zemřel. Mstidruh po strýcově smrti převzal vsi Sačany a Vrbku,³⁾ které roku 1349 uvedl ve svém predikátu.⁴⁾ Jaroš získal jižní

Obr. 1: Nejstarší vyobrazení tvrziště ve Vrbce na I. vojenském mapování z let 1764–1768 (citace v pozn. 34).

část panství, kde založil ves Soběboř⁵⁾ (dnešní Souboř) a při ní vystavěl hrad Lacembok, po němž se v letech 1350–1374 psal.⁶⁾

August Sedláček se domnívá, že Artleb ze Sačan a Mstidruh z Chlumu a Vrbky byli synové Artleba z Vrbky.⁷⁾ Artleb mladší se po otcově smrti usadil na hypotetickém dvorci při kostele sv. Jana Křtitele v Sačanech a Mstidruh zdědil či nově vystavěl tvrz ve Vrbce. Co se týče Jaroše z Lacemboku, opravdu mohl být sourozencem Mstidruha a Artleba, neboť všichni tři užívali stupněm rozdělený erb s červeným spodním a stříbrným vrchním dílem.⁸⁾

Je otázkou, zda byl s tímto zemanským klanem spřízněn Zbraslav ze Sačan, který roku 1307 postoupil podací právo sačanského kostela klášteru ciriáků při chrámu sv. Kříže Většího v Praze.⁹⁾ Odpověď by přinesl jedině objev dalších zpráv o něm, nález jeho erbu, anebo alespoň zjištění, jakým způsobem zemané z Vrbky Sačany získali.

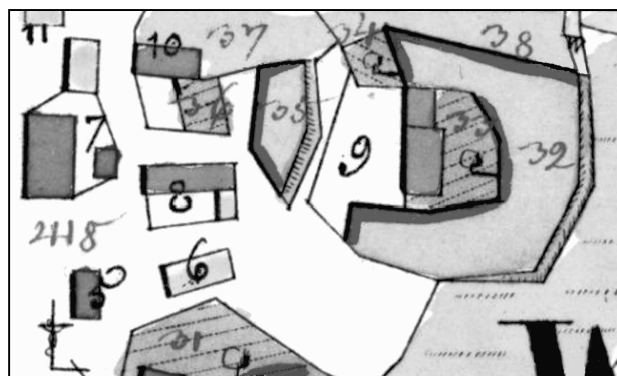
Nejasné jsou vztahy zemanů z Vrbky, Sačan a Lacemboku, podle erbu pocházejících z Chlumu u Mladé Boleslavi, s předky Slavatů z Chlumu s erbem děleným pruhy.¹⁰⁾ Ti se před polovinou 13. století přestěhovali z Litoměřicka na Čáslavsko, kde ve 4. čtvrtině 13. století postavili Vrbce blízky hrad Chlum.¹¹⁾ Na možnou majetkovou provázanost poukazuje fakt, že roku 1391 byly při projednávání dědictví po Slavatovi z Chlumu zmíněny i vsi Kozlov a Olešná sousedící s Vrbkou a hradem Lacembokem, jehož někdejší zboží bylo později spravováno z kozlovské rychty.¹²⁾ O příbuzenském vztahu vypovídá to, že syn Jaroše z Lacemboka Jindřich Lacembok z Chlumu, který již na rodovém hradě nesídlil, v letech 1397–1405 jako prastrýc nezletilých Slavatů z Chlumu spravoval panství Košumberk.¹³⁾

Vraťme se zas k dějinám Vrbky, v níž do roku 1353 sídlil Mstidruh z Chlumu a Vrbky. Ten se po tomto letopočtu údajně přestěhoval na původní rodové panství Dobrovice,¹⁴⁾ kde roku 1356 jako Mstidruh z Chlumu a Dobrovice podával k tamnímu kostelu v Sýčíně.¹⁵⁾ V téže roce Mstidruh z Vrbky coby místopůsůdčí řešil spor Slávka z Ostředka a Ctibora z Vlkova s Osvoldem z Čáslavi o majetky v Tupadlech.¹⁶⁾ Zemřel před rokem 1366, kdy se jeho ovdovělá žena dovolává práv na některé vsi v majetku kláštera v Želivě.¹⁷⁾ Za Mstidruhova syna je považován Jaroš z Vrbky, který se roku 1409 účastnil sporu o choltické dědictví po Perchtě, vdově po Jaroslavovi z Choltic.¹⁸⁾

Po roce 1376 Vrbku získal Léva z Chřenovic, jenž na vrbeckém statku, k němuž připojil blízky Třebětín, nejspíše sídlil.¹⁹⁾ Ve Vrbce je doložen v letech 1390 a 1391,²⁰⁾ poté vrbecký statek prodal, kromě Třebětína, který si ponechal.²¹⁾ Není však jisté, zda se již nejednalo o jeho stejnojmenného syna, později sídlícího v Bohdanči a nakonec usazeného v Martinicích²²⁾ a Kamberce, kde po roce 1438 zemřel.²³⁾

Novým vlastníkem vsi se stal Jan z Třebelic, známý tím, že roku 1415 jako Jan z Vrbky spolu s příbuzným Mikulášem z Třebelic pečtil stížný list proti upálení Jana Husa.²⁴⁾ Coby Hanušek z Třebelic je Jan roku 1440 zapsán mezi účastníky sněmu v Čáslavi, na němž byl i jistý Vrbka.²⁵⁾ Roku 1448 pomohl Jiřímu z Poděbrad dobýt Prahu.²⁶⁾ 18. května 1453 Jan z Třebelic a z Vrbky dosvědčil Anežce z Dubé, choti Viléma z Herštejna, prodej jejího věna v Koňkovicích, Trpišovicích a Meziklasí Jindřichovi z Říčan a z Ledče.²⁷⁾ Naposled se v listinách zmiňuje roku 1457.

Znovu se Vrbka připomíná roku 1485 ve vlastnictví Zdeňka z Dobré, a poté až roku 1533. Tehdy bratři Prokop a Petr Lukavečtí z Lukavce spolu se Zdeňkem Lukaveckým z Lukavce prodali Jindřichovi Špetlovi z Prudic ves Vrbku s poprvé zmíněnou pustou tvrzí, podací právo ke kostelu v Sačanech, kmetscí dvůr v Hlohově a pustou ves Miloněvsko.²⁸⁾

Obr. 2: Tvrziště ve Vrbce na císařském otisku mapy stabilního katastru z r. 1838 (citace v pozn. 36).

Zpustnutí tvrže dávají regionální historici do spojitosti s tažením Zikmunda Lucemburského z Jihlavy přes Humpolec a Ledec na Kutnou Horu, k němuž došlo v průběhu listopadu a prosince roku 1421. Během této vojenské akce, při níž převážně uherští křižáci páchali ohavná zvěrstva, zaniklo mnoho vsí,²⁹⁾ údajně i k Vrbce patřící Sačany a blíže neznámé Miloněvsko. Dalším důvodem k zpustnutí tvrže mohla být prostá ztráta její sídelní a správní funkce, k čemuž nejspíše došlo po smrti Jana z Třebelic, popřípadě během držby Zdeňka z Dobré, o níž nemáme žádné další zprávy.

Špetlové z Prudic připojili Vrbku k Dobrovítovu, který připadl Jindřichovi synovi Jiříkovi. Jiřík měl za ženu Evu z Kopyrc, jíž dal její tchán Jindřich roku 1542 zapsat věno 300 kop grošů na Dobrovítově a sám Jiřík dalších 300 kop na Dobrovítově a Vrbce. V roce 1628 Zuzana Salavová ze Šaratic válkou zbídačený Dobrovítov s Chludem a s dluhem na těchto statcích ve výši 13 000 kop míšeňských grošů vyměnila s Máří Magdalenou Trčkovou z Lípy za statek Jindice.³⁰⁾

Trčkové dobrovítovský statek přičlenili ke Krchlebům, jimž vládli do roku 1634, kdy došlo k zabavení trčkovského

Obr. 3: Tvrziště ve Vrbce od severovýchodu (foto Jan Vazač 2018).

dominia a zároveň k vymření rodu po meči. Roku 1635 připadl zkonfiskovaný majetek Trčků královské komoře,³¹⁾ která roku 1636 postoupila statky Krchleby, Dobrovítov a Chlum jako vyprošenou odměnu irskému setníkovi Walterovi Deverouxovi, vrahovi Albrechta z Valdštejna.³²⁾ Po Walterově smrti roku 1639 zadlužené panství zdědil a ještě více zadlužil jeho syn Martin.

S rokem 1651 Krchlebsko spolu s ostatními statky Martina Deveroux převzali a rozprodali věřitelé. Krchleby s Vrbkou tehdy koupil Ferdinand Robmháp ze Suché, který v téže roce Vrbku osamostatnil a prodal Adriánovi z Enkefurtu, držiteli Ledče nad Sázavou.³³⁾

S Ledčí Vrbka sdílela další osudy až do 1. ledna roku 2016, kdy po neshodách s ledečskými radními dobrovolně přešla pod obecní úřad v Kozlově.

Popis

Poprvé lze podobu vrbecké tvrže, respektive jejího tvrziště, odvodit z mapy vytvořené v letech 1764–1768 (reambulace 1780–1783) v rámci tzv. I. vojenského mapování. Byť je tato mapa zhotovena metodou „od oka“, můžeme na ní dobře rozpoznat malý rybník přiléhající k východní straně návsi, v němž pramení pravostranný přítok Vrbeckého potoka. Na tento rybník z východu navazuje větší rybník, z jehož středu vystupuje ostrov, na němž kdysi stála vrbecká tvrz³⁴⁾ (obr. 1).

Nejlépe je tvrziště ve Vrbce zřetelné na II. vojenském mapování z let 1851–1852³⁵⁾ a především na mapě stabilního katastru z roku 1838³⁶⁾ (obr. 2). Tehdy již byla část tvrzního rybníka mezi ostrovem a západním břehem zavezena. Severní část zásypu (parc. č. 34) byla přeměněna na zahradu, západní a jižní část (parc. č. 9) posloužila jako dvorek a staveniště domu čp. 21, který zabral západní okraj někdejšího ostrova. Východní část ostrova přeměněnou na zahradu (par. č. 33) dosud ze tří stran obepínal zbytek rybníku (par. č. 32).

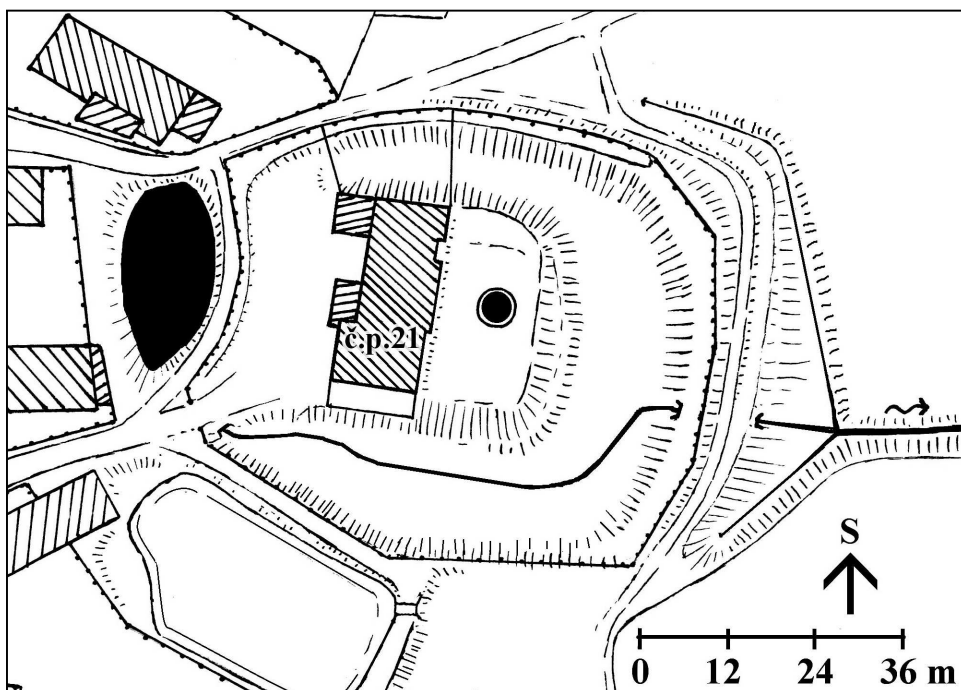
Na třetím vojenském mapování z let 1877–1878 již na místě rybníku vidíme jen zahradu. Potok, jímž byl rybník napájen, byl sveden k jejímu jižnímu okraji.³⁷⁾ V tomto stavu již tvrziště ve Vrbce, lidově zvané „Na valech“, viděl August Sedláček, o čemž svědčí přesný popis lokality ve 12. dílu jeho Hradů.³⁸⁾

V současnosti můžeme snadno rozpoznat téměř kruhový obvod tvrzního rybníku, jehož průměr činil zhruba 65 m. Průběh hráze je nejzachovalejší na severní a jižní straně, na západě je zkomolen zásypem a novodobou cestou, na východě bylo zeminou z hráze zavezeno a zarovnáno rybníční dno. Terén pod severní a východní stranou hráze je pozměněn novodobou cestou a melioračními pracemi, a tak nelze s jistotou říct, zda zde neprobíhal další pás zemního opevnění.

Ostrov, na kterém tvrz stála, tvořil zhruba čtverhrannou plochu o stranách cca 25 x 25 m. Dodnes na severní, východní a jižní straně až o dva metry převyšuje okolní terén. Jeho východní zatravněná část, poškozená okrouhlým bazénem, donedávna v severovýchodním rohu vykazovala zalomení (obr. 3). August Sedláček v tomto místě spatřoval kamením zaházený otvor, který považoval za zbytek věže či studně. Dnes bohužel na tvrzišti žádné zřetelné reliktů někdejší zástavby nenalezneme. Celou západní stranu ostrova vyplňuje zřejmě neobývaný dům čp. 21. Zklady domu na severní, západní a jižní straně by teoreticky mohly využít zdivo tvrže.

Vstup do tvrže byl na západní straně, v místě dvora domu čp. 21, kde byl tvrzní ostrov nejbližší břehu rybníka. Přístupová cesta vedla z východní strany návsi a k tvrzi přicházela po hrázi dochovaného rybníka přiléhajícího k tvrznímu rybníku na západě. Pod touto hrází začíná další rybník, již od 19. století téměř nevyužívaný, který chránil tvrzní rybník od jihozápadu³⁹⁾ (obr. 4).

Poblíž tvrže musíme předpokládat i zemanský hospodářský dvůr. Snad stál v místě některého z dnešních domů tvořících východní stranu návsi.

Obr. 4: Plán tvrziště ve Vrbce a nejbližší zástavby. Měřeno pásmem (kresba Jakub Vazač 2018).

Shrnutí a závěr

Tvrz ve Vrbce je klasickou ukázkou drobného zeman-ského sídla postaveného na nejlépe hájitelném místě situ-ovaném co možná nejbližší vesnici, na níž byl majitel tvrze hospodářsky závislý. Vrbecké tvrziště dokonale využilo vydatný vodní zdroj a k jihovýchodu se svažující terén. Podoba tvrze samotné nám dosud uniká. Vzhledem k jejím rozměrům ji mohla tvořit v okolí běžná věžová stavba chrá-něná prstencem hradeb, anebo složitější zástavba snad obvodového charakteru.

Zodpovězení mnoha nejasností spojených s historií a především s podobou neprávem opomíjené tvrze ve Vrb-^{ce}⁴⁰⁾ by přinesl jedině její odborný průzkum.

Poznámky: **1)** Emler, J. (ed.): Pozůstatky desk zem-ských Království českého r. 1541 pohořelých I. Praha 1870, s. 22. **2)** Pleva, F.: Toulky Vrchovinou. 2. vydání, Pelhři-mov 2007, s. 43. **3)** Například Matina, V. J. – Šlechta, A. P.: Dějiny českých Mutinů a Matinů, Sborník Jednoty po-tomků pobělohorských potomků-pokutníků a přátel rodopi-su v Praze II/1931, č. 4, s. 53–55. **4)** Sedláček, A.: Česko-moravská heraldika II. Část zvláštní. Praha 1925, s. 134–135. **5)** Pokud tato ves nebyla založena dříve. **6)** Sedláček, A.: Hradky, zámky a tvrze Království českého XII. Praha 1900, s. 114. **7)** Citace v pozn. 6. **8)** Citace v pozn. 4, s. 135. **9)** Citace v pozn. 2, s. 238. **10)** Citace v pozn. 4. **11)** Citace v pozn. 6, s. 210–211. **12)** Friedrich, G. (ed.): První kniha provolací desk dvorských z let 1380–1394. In: Archiv čes-ký XXXI. Praha 1921, s. 243–244. **13)** Sedláček, A.: Hra-

dy, zámky a tvrze Království českého I. Praha 1882, s. 96–97. **14)** Citace v pozn. 3, s. 55. **15)** Pokud se nejednalo o jiného člena zemanů z Chlumu.; Sedláček, A.: Hradky, zá-mky a tvrze Království českého X. Praha 1895, s. 334. **16)** Citace v pozn. 1, s. 68–69. **17)** Citace v pozn. 2, s. 43. **18)** Friedrich, G. (ed.): Druhá kniha provolací desk dvorských z let 1395–1410. In: Archiv český XXXV. Praha 1935, s. 429. **19)** Citace v pozn. 6, s. 109–110. **20)** Citace v pozn. 12, s. 243. **21)** Citace v pozn. 6, s. 114. **22)** Citace v pozn. 6, s. 113 a 208. **23)** Sedláček, A.: Hradky, zámky a tvrze Krá-lovství českého IV. Praha 1885, s. 238. **24)** Palacký, F. (ed.): Archiv český III. Praha 1844, s. 188. **25)** Palacký, F. (ed.): Archiv český I. Praha 1840, s. 256. **26)** Citace v pozn. 6, s. 114. **27)** Citace v pozn. 24, s. 553. **28)** Citace v pozn. 6, s. 114. **29)** Doubek, E.: Světla nad Sázavou v zrcadle času. Praha 1992, s. 12. **30)** Citace v pozn. 6, s. 89–90. **31)** Pleva, F.: Ledec nad Sázavou. Dějiny města. Ledec nad Sázavou 1997, s. 36–37. **32)** Citace v pozn. 6, s. 216. **33)** Citace v pozn. 2, s. 36–37. **34)** <http://oldmaps.geolab.cz – map. list č. 163>. **35)** <http://oldmaps.geolab.cz – map. list O-10-VI>. **36)** <http://archivnimapy.cz/kc – katastr Vrbka>. **37)** <http://oldmaps.geolab.cz – 1 : 25 000, map. list 4054-4>. **38)** Citace v pozn. 6, s. 114. **39)** Doporučujeme využít letec-kých map na stránkách www.mapy.cz, anebo na stránkách Ústředního archivu zeměměřictví a katastru GPS tvrziště je 49.7502819N, 15.2802839E. **40)** Nezaregistroval ji Kolek-tiv: Encyklopedie českých tvrzí III. Praha 2005.

Ceny nemovitostí hrabat z Vrtby v roce 1657

Petr Rožmberský

Na Bílou sobotu (31. března) 1657 sepsal v Menším Městě pražském hrabě Jan František z Vrtby na Vrchoto-vých Janovicích, rada císařské komory v Království čes-kém, jakožto nejstarší z bratrů, tzv. dílčí cedule. Jednalo se o rozdělení dědictví po otci, hraběti Sezimovi z Vrtby, mezi jeho čtyři syny – již jmenovaného Jana Františka, dále Jaroslava Františka, Václava Františka a Ferdinanda Fran-tiška. Statky byly císařských „puchalterem“ (vedoucím účtárny) očitě spatřeny a „taxirovány“ (oceněny). Mladší bratři si potom mohli vybrat každý jeden z dílů; ten, který zůstal, připadl nejstaršímu z bratrů (opatření, aby se tvůrce cedulí snažil o co největší rovnost dílů; nebylo-li to úplně možné, držitelé větších dílů se museli finančně vyrovnat s ostatními). Díly byly poměrně podrobně popsány a jednotlivé jejich položky oceněny v míšeňských groších.¹⁾ Zde si budeme všimnout hlavně dominikálu, a to především sídel, jen namátkově dalších objektů. Ceny sídel nejsou totiž srovnatelné s cenami dalších nemovitostí, u nichž se do ceny započítával také výnos. Zájemce o ocenění platů, ospů a robot poddaných, jednotlivých vrchnostenských dvorů, mlýnů, rybníků, pozemků, dobytka, lesů apod., o právní ustanovení, dluhy a další podrobnosti odkazujeme na uvedený pramen.

První díl – Křimice a Cebiv

První díl si vybral Jaroslav František a 24. dubna 1657 si jej nechal zapsat do desk zemských. Tento díl byl tvořen dvěma statky ležícími v Plzeňském kraji – křimickým²⁾ a cebivským.³⁾

Tvrz Křimice (okr. Plzeň-město). „Ta tvrz zámek se jmenuje, neb leží v pěkném, příhodném místě, a zdaleka ji spatřiti může. Věže při ní vysoká a plechem obitá, jako i okolo ní pavlač. V té tvrzi jest světnic dobře spravených s komorami některými klenutými, a okny při zemi k zahradě dobře mřížemi železnými opatřenými, osm, ob-zvláštně pak sklepy pod zemí s průchodišti velmi mistrov-sky klenuté, se čtyřmi marštalem, dvěma zahradami zdí obehnanými, kořennými, i se vši příležitostí a jinými pokoji nedostavenými. Mohla by se dražěji pokládati, ale že k dokonalému vyzdvižení nemálo nákladu zapotřebí bude, klade se v 1500 kopách.“⁴⁾

Zámek Křimice dnes (<https://www.turistika.cz>).

Zahrada pro vaření, která je ohrazená tesanou hradbou, připravená k štěpnici, je v dobrém rovném místě, 140 x 110 kroků. Je v ní málo štěpů, a díl třeshnoví – odhadnuta na 200 kop. Také štěpnice za řekou pod mlýnem, na pěkném místě u samé vody, mnohem větší než uvedená zahrada, „v ní je štěpová rozdílného namnoze“ a je ohrazena tesanou hradbou; dává 80 strychů i více ovoce. Druhá štěpnice je při radčickém dvoře, teče skrze ní potok a je osázená pěknými mšeňskými i jinými štěpy. Třetí štěpnice při tlučenském dvoře, na které též nemálo ovoce bývá. Tyto štěpnice odhadnuty na 1000 kop.

Kostel P. Marie na Hornici u Křimic (<https://umo5.plzen.eu>).

Pivovar – v něm se vaří na 15 a půl sudu. „A poněvadž to místo jest veselé na silnici a příležitost, a z města Plzně zvlášť letního času tam nemálo lidí na procházku přichází, a když se toliko stále dobrá piva vaříti budou, bude se moci 20 i více várek po 15 sudech, což učiní 300 sudů ročně, vystavovat“. Na statku je sedm krčem.

Poplužní dvory jsou čtyři – křimický, vejprnický, radčický a tlučenský, „kde tvrz bývala a vrchnost tu bydlívala;“ jsou na díle z kamene vystavené. Oceněny na 900 kop.

Mlýn je na statku jen jeden, na řece, se čtyřmi koly mouchými a jednou stoupou. Nájem z něj se platí v obilí a mlynář musí vykrmit pro vrchnost osm vepřů. Tři rybníky, jeden vytírací rybníček a sádky oceněny na 1200 kop.

Ke křimickému statku patřilo šest vesnic (Křimice, Vejprnice, Tlučná, Radčice, Vochov a Chotkov), z nichž dvě sem náležely jen zčásti. Celkem to bylo 64 osedlých i s chalupami; 15 selských gruntů bylo pustých.

Tvrz Cebiv (okr. Tachov). „Byla pěkně vystavěna, ale skrze oheň k zkáze přišla, a ještě by se spraviti mohla. Jest přikryta jalovou střechou, jsou v ní čtyři světnice a tři sklepy, kuchyně a spižárna“. Odhadána za 300 kop.⁶⁾

V pivovaru se dříve vařilo na 14 sudů, nyní jen na sedm sudů a tři vědra. Ročně se bude moci učinit 20 várek, tedy 140 sudů. Krčem je pět.

Poplužní dvory jsou tři – cebivský (nově vystavěný v prostranném místě při samé tvrzi se stodolou o třech mlatech, při něm studnice a kašna), záchlumský (ten je

Zámek Cebiv dnes (<https://prazdnedomy.cz> – P. Hrdlička).

skrovný, rozbořený stodoly se musí nově vystavět) a drahovský (za lesy na samotě v jednom zavření). Dvory odhadnuty na 700 kop.

Mlýny na potoční vodě jsou dva, jeden o dvou kolech a při něm pila, druhý o jednom kole. Mlynáři vrchnosti platí v obilí a vykrmenými vepři. Rybníků je osm a další tři malé rybníčky na výtah a třecí.

K cebivskému statku patřilo šest vesnic (Cebiv, Horní Kozolupy, Vítkov, Olbramov, Záchlumí a Strahov) – jedna z nich jen zčásti. Osedlých i s chalupníky je 56, pustých usedlostí 13.

Druhý díl – Mikovice a Neznašov

Druhý díl si vybral Jaroslav František a 24. dubna 1657 si jej nechal zapsat do desek zemských. Tento díl byl tvořen dvěma statky ležícími ve Slánském (Mikovice⁷⁾ a Prácheňském (Neznašov⁸⁾) kraji. Držitel tohoto dílu musí dát 50 kop na dostavění kaple na Hornici (u Křimic) podle odkazu pana Strojetickeho (Jan Jindřich Strojeticcký měl manželku rozenou z Vrtby a odkázal Křimice Sezimovi z Vrtby roku 1646⁹⁾).

Tvrz Mikovice (okr. Mělník). „Od starodávna jmenuje se tvrz, která byla v ty roztržitosti vojenské [tj. třicetiletá válka] vypálena a ještě jak náleží, vystavěna není. Okolo ní je příkop vodou napuštěný, v němž se mohou chovat ryby a voda upouštět. Světnic v ní je osm, jedna Tafelstuben [táfovaná – obložená dřevěnými deskami], jeden Mázhaus [velká síň], tři komory, jedna lázníčka, dvě spižárny, jedna klenutá kuchyně, pekárna, kaple s oltářem, studnice a dva sklepy pod zemí“. Odhad – 1000 kop.¹⁰⁾

Pivovar, neboť tu je hlavní silnice, může vařit 26 várek ročně, na výstav 10 sudů čtyřvěderních, tedy 260 sudů ročně. Výsadních krčem je pět, pusté tři.

Poplužní dvory jsou tři – mikovický, neuměřický a lobečský. Ty dvory, poněvadž se bude muset koupit dříví na stavbu, se vším stavením i se stavením ovčínů se pokládají za 1200 kop.

„Zahrada kořenná, při které je zaměstnán zahradník a má tam vystavěné obydlí. Je v ní pěkný lusthaus [letohrádek, altán, besídka] a pod ním sklípek a v něm studánka pro chlazení nápojů. Druhý sklípek je pro zimní uložení různých kuchyňských věcí. Zahrada je vysázená rozličnými bylinami, tulipány, karafiáty, fíkovými i jinými štěpy, také španělských, vláských i jiných třešní a ovoce nemálo. Při ní jsou ještě dvě zahrady pro kuchyňské věci, melouny, artyčoky i jiné – mají 3 a 2 kopy krát jednu a půl kopy kroků. To vše, protože je to na dobré půdě a voda okolo a skrz to teče, oceněno za 1500 kop“.

Štěpnice při vinici, na níž nemálo rozličného ovoce bývá, odhadnuta na 100 kop. Štěpnice při zahradě kořenné u Mikovic je velká a pěkná (16 kop krát 3 kopy kroků) v dobrém místě mezi vodami, z ní ovoce se prodává a pro potřebu domácí se nechává 15 strychů pěkných jablek a hrušek. Ta i s druhou menší oceněna na 2000 kop.

Jeden břeh řeky Vltavy v délce čtvrt míle se vrbinami a porostlinami byl oceněn 200 kopami. Řeku najímají rybáři za plat.

Ke statku náleží tři mlýny na potoce a jeden pod Olovnickým rybníkem; ten má dvě kola mouchá a stoupou, Otšovický mlýn taktéž. Mikovický mlýn má jen jedno kolo a stoupou. Všichni mlynáři platí nájem v obilí a vykrmených vepřích. Kaprové rybníky jsou mezi poli v dobrém místě.

Zámek Neznašov dnes (<http://www.chateau.cz>).

Mimo dva lomy na kámen „nově nalezena tvrdá skála pro štuková [kvádry], k veřejím, okenicím i jiným potřebám“ – ta oceněna částkou 300 kop.

K mikovickému statku náleželo šest vesnic (Mikovice, Otavice, Neuměřice, Olovnice, Zeměchy a Lobeč), z nichž z jedné ke statku náležela jen část. Nachází se v nich 16 gruntů a 24 chalup a také 23 pustých gruntů a 19 pustých chalup.

Tvrz Neznašov (okr. České Budějovice). „Je v příležitostném místě stavěná, pokoje a sklepy některé klenuté. Obsahuje šest světnic, čtyři sklepy při pokojích, dole spížirna, kuchyně, pekárna, dva sklepy a větší kuchyně. Dvě marštaly pro jízdní a kočovské koně jsou v parkáně“. Oceněna na 500 kop.¹¹⁾

Pivovar je „dobře postranně a pod cihlou vystavěný“, vede se do něj voda z blízkého rybníka. Z várky na výstav je pět sudů čtyřvěderních, ročně se vaří přes 20 várek, zvlášť když je plavba [plavení dřeva, vory] častější, ročně se může uvařit 125 sudů. Výsadních krčem je šest. Dříve tu bývala vinopalna.

Poplužní dvory jsou dva. Neznašovský při tvrzi, „všechno pod cihlou čtyřhranaté“, dolejší i hořejší stáje, ratejna, špýchary a stodoly o třech mlatech, spodky z kamene vystavěny. Temelínský byl roku 1655 nově vstavený s velkou stodolou o jednom mlatě z pěkného tesařského dříví pod šindelem a došky. Ty dva dvory se vším stavením odhádány za 600 kop. Temelínský dvůr byl zřízen ze dvou selských gruntů a připojeny k němu ještě pozemky od dalších gruntů.

Není tu žádná kořenná zahrada, jen dvě špatné a malé štěpničky, v jedné jen dvě hrušky a málo švestek, v druhé vysazeno 240 plání, ale nerostou pro špatnou půdu (bez ceny).

Na statku jsou dva mlýny na jisté vodě: Kořenský o třech kolech, čtyřech stoupách a je při něm pila a olejna. Rejzíkuvský mlýn má dvě kola a čtyři stoupy. Mlynáři platí nájem v obilí a vykrmují vepře. Z řeky (tj. Vltavy) vychází určitý plat a u Kořenských mlýnů jsou dvě losnice [tj. zařízení na chytání lososů]. Ročně se chytá 20 až 30 lososů, každý váží okolo 15 liber. Z každého vora po Vltavě nebo Lužnici se vybírá mýto. Rybníků je 12 v ceně 800 kop a čtyři na výtah a plod za 100 kop. Sádky nově zřízeny při pivovaru.

Vápenice a cihelna je pustá a mnoho let se neužívá – oceněno jen na 50 kop. U Neznašova je kostelík, v němž „dříve pikharti vykonávali služby boží“, ale nyní se neužívá.

Ke statku náleží čtyři vesnice (Všemyslice, Temelín, Albrechtice n. Vlt. a Újezd – chybí Neznašov) s 29 osedlými, 16 chalupami a šesti pustými gruntů.

Třetí díl – Kosov, Červený Hrádek, Nusle

Třetí díl zůstal nejstaršímu Janu Františkovi, který si jej také nechal zapsat do desek zemských. První dva statky (Kosov,¹²⁾ Červený Hrádek¹³⁾ ležely ve Vltavském kraji a třetí, jen dvůr Nusle,¹⁴⁾ v Kouřimském kraji. Náležely k němu ještě také dva deskové domy v Menším Městě pražském s vinicí, odhádané na 6000 kop.¹⁵⁾ Držitel tohoto dílu musí dát 50 kop na dostavění kaple na Hornici (u Křimic) podle závěti pana Strojetickeho.¹⁶⁾

Zámek Kosov (tj. Kosova Hora, okr. Příbram). „Jest ve čtyřech úhlech, uprostřed něho stará věž vysoko vyhnaná. V tom zámku a věži nachází se 13 velkých i malých pokojů, jedna Tafelstube, 14 komor, palác, pekárna, kovárna, tři spížirny, kolna, marštaly na 12 koní, kašna a jiné příslušenství“ – odhadnuto na 2000 kop.¹⁷⁾

Pivovar může ročně svařit nejméně 20 várek, každou na 10 a půl sudu. Ročně se tedy může vystavit 240 sudů. Krčem bývalo šest, nyní jen čtyři (dvě jsou pusté).

Zámek Kosová Hora dnes (<https://www.hrady-zrceniny.cz> – P. Fabian).

Kořenná zahrada proti zámku je maličká a pustá. Dvě štěpničky, na nichž se urodí 25 strychů různých jablek a hrušek. To je odhadnuto za 200 kop.

Poplužní dvory jsou čtyři: kosovský, vojkovský, štětkovský a Pojezdecký. Na stavení jsou špatné, většinou ode dřeva. Ve vojkovském dvoře dříve bývala tvrť „a tudíž se tam ještě nachází některé světnice a sklepy, jak nad tak i pod zemí, klenuté“. Dvory byly oceněny sumou 800 kop.

Ze dvou mlýnů o dvou kolech moučných se platí nájem v obilí a vykrmenými vepři. Rybníky jsou malé a je jich málo. Třech plodových rybníků je devět. V potoce je málo ryb, více raků. Cihelna nyní pustá klade se za 50 kop.

Ke statku náleží stejnojmenné městečko a osm vesnic (Štětkovice, Sledovice, Mrvice, Vojkov, Lavičky, Lhota, Mezín a Bořená Hora), v nichž se nachází 77 gruntů (a dva pusté) a osm chalupníků.

Zámek Červený Hrádek (okr. Příbram). „Je při něm zdvihací most, šest velkých a malých pokojů, šest komor, palác, kancelář, Tafelstube, dvě spížirny, kuchyně, pekárna, marštaly na 10 koní, dva sklepy, jako i pod zemí, klenuté. Vystavěný je dílem z kamene a dílem ze dřeva a potřebuje náklad [tj. peníze na opravu]“. Proto se oceňuje jen na 500 kop.¹⁸⁾

Býval tu pivovar, ale nyní je pustý. Pálené [kořalka] se páliko, dokud byl pivovar. Krčmy jsou tři, z nich nyní jedna pustá.

Zámek Červený Hrádek dnes (<http://www.kdejsemvsudebyl.cz>).

Již neexistující zámek Nusle na historickém snímku (<https://vysehradskej.cz/nuselsky-zamek>).

Bývala tu kořenná zahrádka, nyní je pustá. Ve dvou štěpnících se urodí hrušek a jablek 12 strychů. Celkem za 60 kop.

Poplužní dvory jsou tři: hrádecký, Vyšotalský a sestrouňský. Odhadnuty za 600 kop.

Na statku jsou dva mlýny celkem se čtyřmi moučnými koly a osmi stoupami, nájem je placen v obilí a vykrmenými vepři. Také jedna pila. Nevelkých nasadních rybníků na kapry je sedm a jeden plodový rybníček. Oceněny na 319 kop. Vápenice na pět sáhů kamene, ale protože se nyní neužívá, klade se jen za 50 kop.

Ke statku náleží sedm vesnic (Janov, Přibýška, Malá Lhota, Vítěž, Zberaz, Sestrouň a Hradištko – chybí Č. Hrádek). Je v nich 34 potažníku (čtyři pustí) a dva chalupníci, z nichž jeden je pustý.

Tvrz „nebožto“ dvůr Nusle (Praha). „Ve dvoře, v němž dříve vždy rytířské osoby bydlely a za tvrz jej pokládaly, bylo několik pokojů pěkně vystavěných, ale tou roztržitostí vojenskou v ruinu přišly; ještě se nachází dva klenuté sklepy a jeden pod zemí. Také ratejna pro čeledí a druhá klenutá světnička s kuchyní, marštale, chlěvy, vše šindelem dobře přikryté, stodola i voda příhodná, to vše ode zdi, jako i dost

tlustá zeď kolem toho dvora dva sáhy vysoká i se dvěma malými rybníčky pro dobytek“ – to se pokládá za 500 kop.¹⁹⁾

Ke dvoru náležela také kovárna a chalupa, ale ty jsou nyní úplně pusté. Také je tu nově vystavěná výsadní krčma.

Dvě nevelké kuchyňské zahrady (z nich jedna je pustá) a dvě štěpnice, v nichž je málo štěpů, byly oceněny na 120 kop.

Potok při zahradě asi tři hony délky s lovem ryb a s vrbinami kolem něj odhádán na 100 kop.

Čtvrtý díl – Votice, Beztahov, Křešice

Tento díl si vybral ještě nezletilý Ferdinand František a nechal si jej zapsat do zemských desek také 24. dubna 1657. Všechny statky – Votice,²⁰⁾ Beztahov i Křešice – se nacházely ve Vltavském kraji. K tomuto dílu byl přidělen také šosovní dům v Novém Městě pražském v Jirchářích s příslušenstvím v ceně 800 kop²¹⁾ a také držitel tohoto dílu musel přispět na dostavění kaple na Hornici (u Křimic) podle kšaftu pana Strojetickeho 50 kopami.²²⁾

Zámek Votice (okr. Benešov). „Ten někteří jiní tvrzí jmenují; je to stavení staré, však dva úhly neb strany k němu byly roku 1563 příhodně přistavěny. Pokojů v něm velkých i malých dílem klenutých je 25, komor 13, palác, dvě tafelstuben, dva sklepy, dvě spižírny, kolna, čtyři dolní sklepy, lednice, marštale na 30 koní a kašna. I se stavením pivovaru v témž zavření se pokládá za 2000 kop.“²³⁾

Pivovar v pokojných létech vařival častěji, nyní 18 várek ročně (i pro statek Janovice s pěti krčmami, který sem však již nenáleží). Vaří se na 15 a půl sudu čtyřvěderního, a protože je na silnici nemálo krčem, počítá se s 20 várkami, tedy s 310 sudy ročně. Krčem bývalo 18, z nichž nyní je pět pustých. V městečku je také šenk vína.

Zahrada kuchyňská a kořenná je nedaleko zámku (102 krát 101 kroků), při ní světnice zahradníka a při zemi prostý lusthaus. Na její části jsou štěpy. Štěpníc je pět, v nichž, když se urodí, se získá 145 strychů jablek a hrušek. Zahrada i se štěpníci oceněna na 800 kop.

Poplužních dvorů je osm (nejdou jmenovány), většinou ode dřeva vystavěných, velmi zpustlých a na jejich opravy bude potřeba velkého nákladu. Odhadnuty za 1000 kop.

Mlýnů je osm (nejmenovány), z nich tři jsou na jisté vodě. Mají 17 moučných kol a 23 stoup. Kaprové rybníky jsou malé a špatné, je jich 15. I se sádkami odhadnuty na 400 kop. Lom na vápenec a špatná cihelna, nyní pustá, oceněno na 100 kop.

Zmiňuje se kostel a klášter řádu sv. Františka nově vystavěný od otce bratrů z Vrtby hraběte Sezimy, v němž „rod náš svůj pohřeb má“; řeholnice mají mít vychování podle nadání.

Votice – starý zámek dnes (<https://cs.wikipedia.org>).

Ke statku přísluší městečko Votice s mýtem a vsi Kaliště, Zelenec, Bedenín, Lysá, Větrov, Mysletice, Hostišov, Zdeboře, Nezdice, Jestřebice, Mladoušov, Kochnov, Manělovice, Libohostice, Slavkov, Křešice, Lhota, Srbice, Střelítov, Beztahov, Nezdice, Martinice, Bučovice, Křtěnovice, Bezmíře, Kašovice a Radotín. Hodně vesnic je zpustlých a nachází se v nich 131 potažníků, 20 chalupníků, čtyři vyhořelé grunty, dva pusté, a tři pusté chalupy.

Informace o statcích Beztahov²⁴⁾ a Křešice²⁵⁾ nejsou zvlášť uvedeny a je patrné, že již byly součástí votického panství.

Shrnutí

Uvedené ceny tvrzí a zámků mohou vypovídat o velikosti a zachovalosti objektů, o čemž nás však podrobněji informují uvedené popisy, které je jistě možné (avšak obtížné) využít při stavebně-historických průzkumech. Poměrně vysoké ceny zahrad, štěpnic a rybníků jsou způsobeny tím, že je započítán i jejich výnos (u šlechtických sídel není a naopak potřebují náklady na údržbu). Ocenění u pivovarů, dvorů a mlýnů (někdy daleko přesahující ocenění sídel) bylo vytvořeno nejen z ceny staveb, ale i z výnosů a výdajů na jejich provoz, takže jsou uvedeny jen jako zajímavost.

Poznámky: **1)** Národní archiv Praha, fond Desky zemské větší, kniha č. 70, fol. H17 a n. (dále jen NA Praha,

DZV a identifikační údaj). Dostupné na: <http://www.badatelna.eu/>. **2)** NA Praha, DZV 70, fol. H18–H24. **3)** NA Praha, DZV 70, fol. H24v–H28v. **4)** Kolektiv: Encyklopedie českých tvrzí II. Praha 2000 tvrz Křimice neuvádí. **5)** Viz Anderle, J. – Rožmberský, P.: Tvrze Tlučná a Tlučná na Plzeňsku. Edice Zapomenuté hrady, tvrze a místa č. 14. Plzeň 1997. **6)** O tvrzi v Cebivě podrobně Kolektiv: Encyklopedie českých tvrzí I. Praha 1998, s. 65. **7)** NA Praha, DZV 70, fol. J11v–J18v. **8)** NA Praha, DZV 70, fol. J18v–J24v. **9)** Sedláček, A.: Hrady, zámky a tvrze Království českého XIII. Praha 1905. s. 244. **10)** Kolektiv: Encyklopedie českých tvrzí II. Praha 2000 tvrz neuvádí. Zanikla. **11)** Citace v pozn. 10. **12)** NA Praha, DZV 70, fol. K6–K10. **13)** NA Praha, DZV 70, fol. K10–K13. **14)** NA Praha, DZV 70, fol. K13–K15. **15)** NA Praha, DZV 70, fol. K16. **16)** NA Praha, DZV 70, fol. K22v. **17)** Kolektiv: Encyklopedie českých tvrzí II. Praha 2000 Kosov neuvádí. **18)** Kolektiv: Encyklopedie českých tvrzí I. Praha 1998 Červený Hrádek neuvádí. **19)** Kolektiv: Encyklopedie českých tvrzí II. Praha 2000 Nusle neuvádí. **20)** NA Praha, DZV 70, fol. K27v–L5v. **21)** NA Praha, DZV 70, fol. L4v–L5. **22)** NA Praha, DZV 70, fol. L11. **23)** Kolektiv: Encyklopedie českých tvrzí III. Praha 2005 tvrz neuvádí. **24)** O tvrzi Beztahov viz Kolektiv: Encyklopedie českých tvrzí I. Praha 1998, s. 24. **25)** O tvrzi Křešice viz Kolektiv: Encyklopedie českých tvrzí II. Praha 2000, s. 351.

Hrady u Balatonu

Petr Mikota

Jezero Balaton je velká vodní plocha rozdělující Maďarsko na dvě části. Okolí jezera bylo příhodné pro stavbu opevnění, ať už byly umístěny na vrcholcích hor nebo v bažinách. Představíme si nyní několik takových památek z různých období. V tištěných průvodcích se o nich moc nepíše a to málo, co se podařilo zjistit, pochází většinou z informačních tabulí.

Římská pevnost Fenékpusztá u ústí řeky Zala

Panonie byla významná součást Římské říše. Její hranice chránila řada pevností na Dunaji. Ale i ve vnitrozemí byla řada velkých pevností. Jedna z nich stála u ústí řeky Zala do Balatonu. Na nízké terase nad jezerem byla ve 2. až 3. století římská osada. Ta byla ve 4. století přebudována na mohutnou pevnost o rozměrech 377 x 358 m. Měla tři brány a chránily ji hradby se 44 okrouhlými věžemi. Na východní straně přiléhala k jezeru. Právě díky této pevnosti se zde osídlení udrželo i po odchodu Římanů. Od roku 456 zde sídlil ostrogótský král Thiudimer, otec Theodori-

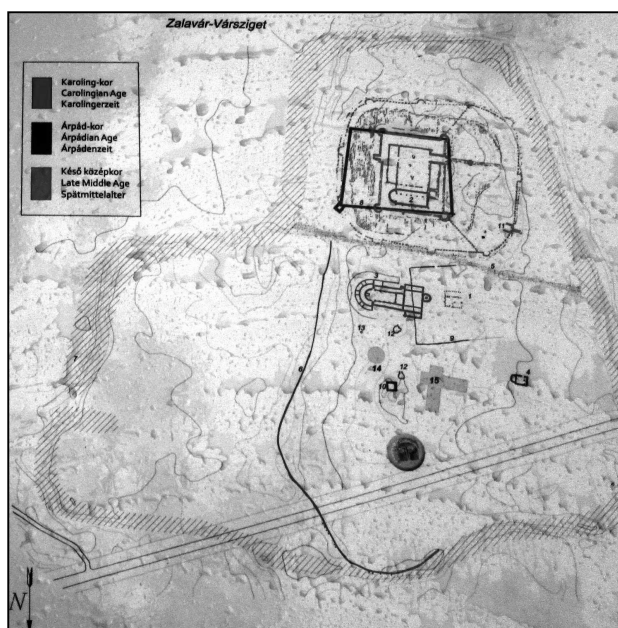
Fenékpusztá, odkrytá a částečně rekonstruovaná jižní brána (všechna foto P. Mikota 2016).

ka Velkého. Po roce 568 se zde vystřídali Avaři, Germáni a Byzantinci. Osada zpusťla po roce 630, krátce byla ještě obývána v 9. století a definitivně zanikla při nájezdu Maďarů. V 19. století zde byl postaven hospodářský dvůr se zámečkem. Z rozsáhlého území bývalého města jsou odkryty zbytky jedné brány a základy sýpky a baziliky.¹⁾

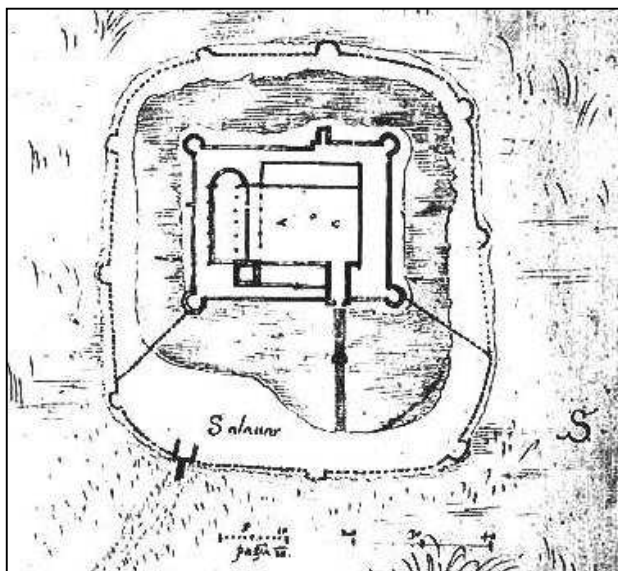
Slovanské opevnění Mosaburg – Blatnohrad – Zalavár

Kolem roku 840 daroval král Ludvík I. území v jižní Panonii knížeti Pribinovi vyhnanému z Nitry. Ten postavil v bažinatém povodí řeky Zala jižně od Balatonu blatný hrad. Poté zde sídlil Pribinův syn Kocel. Ten sehrál významnou úlohu v misijní činnosti Konstantina a Metoděje, kteří u něj v Mosaburku několik měsíců pobývali. Papež Hadrián vysvětil Metoděje na arcibiskupa panonského a moravského se sídlem ve starém církevním centru Sirmiu (dnes Srem v Srbsku).²⁾ Skutečným centrem arcidiecéze se stal ale Mosaburg/Blatnohrad. Koncem 9. století zde často pobýval císař Arnulf Korutanský. V roce 896 dal císař území do správy svého vazala knížete Braslava Sávského.³⁾

Počátkem 10. století začali Panonii napadat Maďaři, záhy ovládli celé území a zcela vyvrátili i Velkomoravskou říši. Slovanské centrum však přežilo a žilo dále, i když už ne jako centrum říše.⁴⁾ Maďaři ho nejspíše pouze ovládli, slovanské obyvatelstvo ponechali a využívali jeho civilizační potenciál. Hrad Mosaburg/Blatnohrad byl v 11. století obnoven již pod maďarským jménem Zalavár (Hrad Zala) a stal se sídlem komitátu Zala. Kromě správních budov zde vyrostl i klášter a v druhé polovině 13. století se světská správa odstěhovala. Klášter byl ve 40. letech 15. století opevněn. V polovině 16. století bylo

Zalavár, rozsah hradu a základy staveb.

Zalavár, plán hradu (G. Turco 1569).

opevnění rozšířeno. Roku 1575 se mniši odstěhovali a klášter se stal pohraniční pevností. Roku 1702, po ztrátě strategického významu, byl na příkaz císaře Leopolda zbořen.⁵⁾

Vývoj hradů v Uhrách

Před popisem vrcholně středověkých opevnění si stručně přiblížíme vývoj hradů v Uhrách. Zásadním zlomem ve vývoji Uher byl vpád Tatarů roku 1241. Země byla zničena tak, že současní kronikáři mluvili o novém založení Uher. Útočníkům se mohla postavit jen obrněná jízda a útoku odolaly jen kamenné hrady, kterých ale bylo dosud málo. Proto byla v průběhu vlády Bély IV. (1235–1270) zahájena urychlená výstavba kamenných hradů. Vzniklo jich téměř 100. Král rovněž začal podporovat rozvoj vrstvy oddaných bojovníků. Druhá mongolská invaze roku 1285 již byla odražena.⁶⁾

Po vymření domácí vládnoucí dynastie Arpádovců roku 1301 nastoupila v Uhrách francouzská dynastie Anjouovská. Král Karel Robert potlačil odpor velkých feudálů

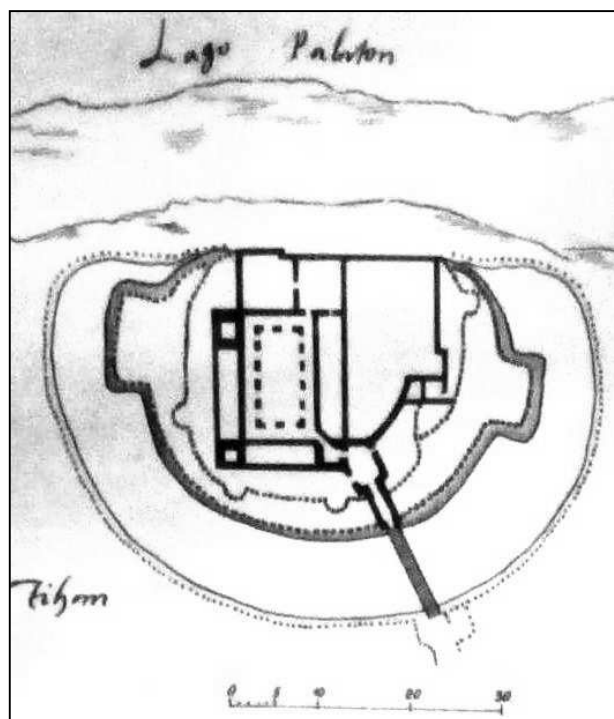
a postupně se zmocnil téměř poloviny z 300 hradů a 15–20 procent půdy. Zbytek rozdělil mezi své příznivce.⁷⁾

V roce 1375 se poprvé objevili v Uhrách Turci. Boje s nimi se staly jedním z hlavních úkolů nového krále Zikmunda Lucemburského. Aby získal podporu velkých feudálů – magnátů, musel mezi 30 velmožských rodů rozdělit kolem 80 anjouovských hradů.⁸⁾ Královskou moc začal posilovat zakládáním hrazených měst, kterých bylo kolem roku 1400 pouhých 20. Proti tureckému nebezpečí vybudoval obranný systém několika desítek pevností, které ve dvou liniích chránily jih státu od Jadranu až do Sedmihradska. Tento systém rozšířil ještě král Matyáš Korvín. Turky se tak dařilo zadržovat po celých 100 let. Za slabé vlády polských Jagelonců vzrostla moc šlechty a obrana země se zanedbávala. V bitvě u Moháče roku 1526 zahynul nejen král s výkvetem baronů a prelátů, ale i „uherský stát“. Již 12 dní po bitvě vtáhl sultán do Budína. Po této demonstraci moci Turci Uhry opět vyklidili.

Uhry nebyly sice Turky ještě okupovány, ale mocensky ovládnuty. Na trůn vznesli nárok Habsburkové a Ferdinand I. korunovaný na uherského krále byl uznáván v horních Uhrách, Chorvatsku a sedmihradskými Sasy. V Dolních Uhrách se stal králem Jan Zápoľský, podporovaný Turky a země se stala nárazníkovým státem podobně jako rumunská knížectví.⁹⁾

V roce 1541 byl Budín definitivně Turky dobyt a větší na Uher byla okupována dalších 145 let. Zbytek Uher připadl Rakousku. Hlavním městem se na několik století stala Bratislava a podél rakouské hranice se táhlo úzké území tzv. císařských Uher. Hranicí se stal i Balaton. Jeho severní hornatý břeh byl vhodným místem pro obranu.¹⁰⁾

Počátkem 17. století ale už začal docházet Turkům dech a v roce 1606 přistoupili mírem žitvatorockým na status quo. Nevyužili tak oslabení Habsburků v třicetileté válce a po obnovení výbojů už byla křesťanská Evropa natolik silná, že Turky odrazila u Vídně roku 1683 a v následujícím tažení osvobodila do konce století celé

Tyhany, plán hradu z roku 1569.

Uhry. Pohraniční pevnosti se přestěhovaly zase na linii založenou už králem Zikmundem a středověké hrady uvnitř Uher začaly pustnout, nebo byly bořeny. Důvodem boření byla obava císaře, aby se hrady nestaly oporou maďarských povstalců zejména během Rákocziho povstání.¹¹⁾

Hrad na Tyhany

Hrad postavili nejspíše tyhanští benediktýni. Poprvé je připomínán roku 1267. Ve 13. a 14. století patřil nejprve králům a později královnám. V 16. a 17. století byl součástí pohraničního opevnění proti Turkům. V průběhu tažení na Vídeň roku 1683 byl zničen a po válce už nebyl obnoven. I když jsou známa jeho vyobrazení, není jasné, kde přesně stál.¹²⁾

Hrad Tapolca

Nad jezírkem u výtoku podzemní řeky stojí gotický kostel a v jeho okolí jsou zbytky hradu. Odkryty jsou sklepy a základy brány. Na místě pozdějšího středověkého hradu byla již římská stanice. Ve 13. století zde vznikl kostel. Hrad byl postupně rozšiřován a opevňován. Dnes je na většině jeho prostoru škola. Část zdiva je odkryta.¹³⁾

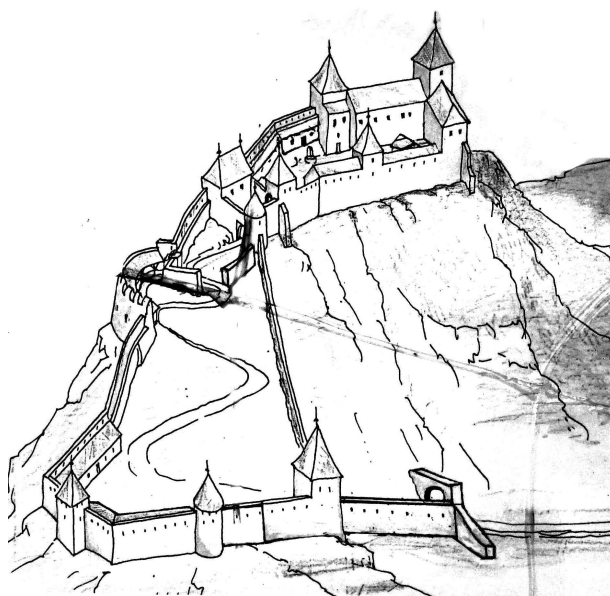
Tapolca, zbytky hradu.

Hrad Szigliget

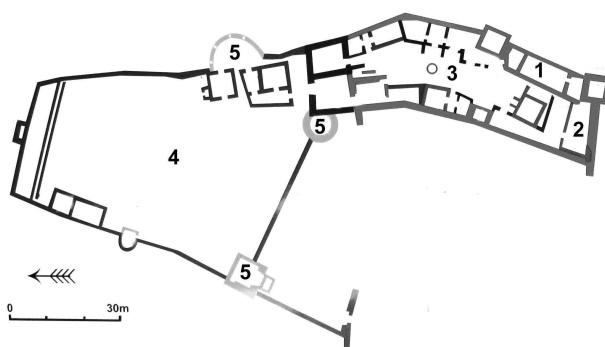
Je jediným pořádným a dosud stojícím hradem u Balatonu. Kromě impozantních zbytků je odtud velkolepý výhled. Při prohlídce zříceniny jsou dobrým vodítkem kvalitní informační tabule kromě maďarštiny i v němčině a angličtině. A dokonce zde dostanete i informační leták v češtině.

Szigliget – horní hrad.

Szigliget, podoba hradu v 17. stol.

Szigliget. 1 – palác, 2 – kaple, 3 – nádvoří horního hradu, 4 – prostor dolního hradu, 5 – opevnění z první třetiny 16. století.

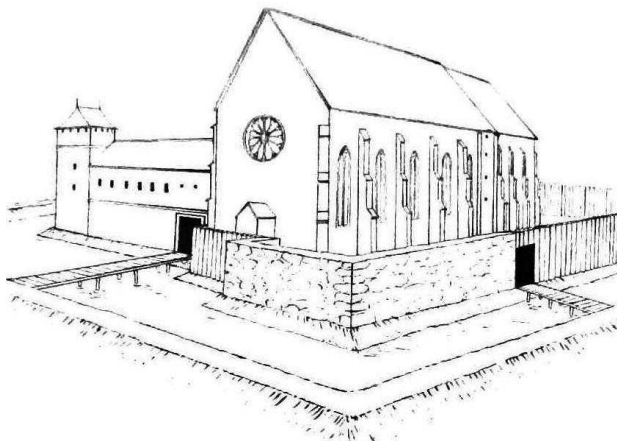
Ve středověku bylo území dnešního poloostrova Szigliget ostrovem. Výška hladiny jezera totiž kolísala. Po vpádu Tatarů daroval král Vojtěch IV. ostrov panonhalskému opatství, aby zde postavilo hrad. Ten se však králi tak zalíbil, že ho v roce 1262 vyměnil za jiná panství a hrad tak byl v majetku krále, který ho svěřoval do správy svým oblíbencům. Hrad byl postupně rozšiřován a jeho opevnění zdokonalováno. Proto ho Turci nikdy nedobylí. Ze 17. století jsou zprávy, že hradní kapitán nechal dokonce postavit loď na obranu proti Turkům. Po tureckých válkách ztratil hrad význam, pustl, vyhořel a stal se zdrojem stavebního materiálu mimo jiné i pro paláce šlechty vznikající v městečku pod ním. Až ve 20. století začaly práce na jeho zabezpečení a ochraně.¹⁴⁾

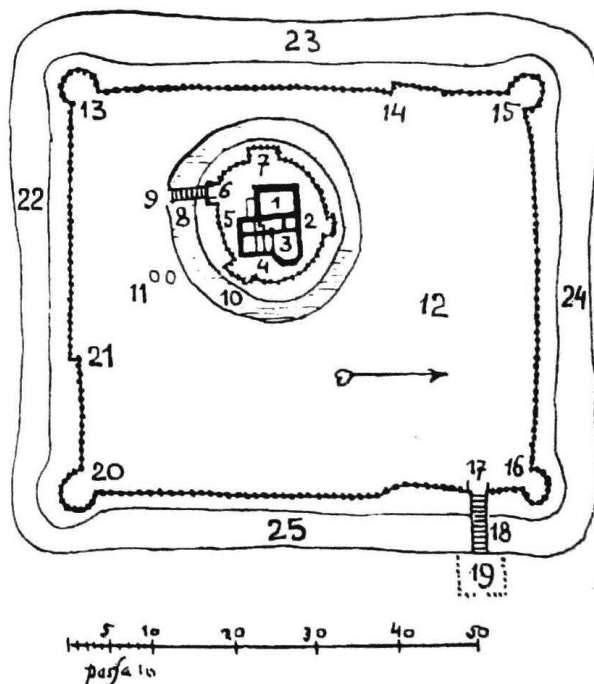
Kesthely, budova kláštera/pevnosti, zazděné středověké okénko.

Hrad v Keszthely

Tento hrad snadno přehlédnete. Jeho zdivo je skryto v novodobé budově stojící hned vedle kostela. Z informační tabule se dozvíme, že kostel byl součástí opevnění. Některé části půdorysu opevnění jsou zvýrazněny dozděním a malé románské okénko ve zdánlivě novodobé budově je dalším vodítkem k podobě hradu. Kostel s klášteřem byl v době tureckého ohrožení změněn na pohraniční pevnost.¹⁵⁾

Keszthely, podoba pevnosti v 17. stol.

Fonyód, plán opevnění (G. Turco 1571).

Fonyód

Zatímco severní břeh Balatonu je lemován vysokými horami, je na jižním břehu rovina. Výjimkou je město Fonyód. Nad ním se zdvihá miniaturní pohoří s dvěma pahorky. Na jižním úpatí kopců se nachází pozůstatky středověkého opevnění z 11. až 16. století. Jádrem byl opevněný kostel, oběhnaný příkopem. Celek byl později obklopen rozlehlým čtvercovým opevněním s příkopy a valy. Tato zajímavá památka byla rekonstruována v 50. letech 20. století a doplněna dřevěnými stavbami naznačujícími, jak tvrz vypadala.¹⁶⁾ Rozmazaná a skoro nečitelná informační tabule a chybějící šipky, které by vás k tvrzi přivedly, opět ztěžují návštěvníkům její zkoumání. Pomník na památku obránců tvrže v boji s Turky v roce 1575 má nápisy jen v maďarštině, tak toho také moc nezjistíme.

Poznámky: 1) Informační tabule na lokalitě. 2) Váňa, Z.: Svět dávných Slovanů. Praha 1983, s. 118–123. 3) Informační tabule na hradě; <https://cs.wikipedia.org/wiki/Blatnohrad> [30. 4. 2017]. 4) Citace v pozn. 2. 5) První cit. v pozn. 3. 6) Kontler, L.: Dějiny Maďarska. Praha 2001, s. 64–67. 7)

Fonyód, dnešní stav.

Citace v pozn. 6, s. 74. 8) Citace v pozn. 6, s. 87. 9) Citace v pozn. 6, s. 124. 10) Citace v pozn. 6, s. 124–126. 11) Citace v pozn. 6. 12) Informační tabule v muzeu v klášteře Tihany. 13) Informační plánec na hradě. 14) Informační leták o hradě v češtině. 15) Citace v pozn. 1. 16) Informační tabule ve městě.

Drobnosti, dodatky, opravy, informace, zajímavosti, ohlasy

Tajná chodba v Nelahozevsi?

Jaroslav Březovský

Jako kluci jsme někdy v letech 1960–1962 náhodou objevili „tajnou chodbu“, když se sesunul kousek svahu za kolejistěm v Nelahozevsi. Protože je od nelahozevského renesančního zámku vzdálena vzdušnou čarou cca 200 m, byli jsme přesvědčeni, že chodba souvisí se zámkem. S největší pravděpodobností původně ústila až ve stráni bezprostředně u Vltavy, ale zřejmě byla narušena někdy v 19. století stavbou železnice. Pod tratí jsou vybudovány odpadní kanály, široké a vysoké na průchod dospělého člověka. A právě na konci jednoho z nich, pokud si pamatuji nějakých 100 až 200 m od konce vsi pod Dvořákovou stezkou směr Kralupy, byl v pískovcové stěně otvor, kterým jsme se dostávali do této chodby.

Chodba byla tesaná do pískovcové skály, šíře cca 1 m výška asi 2 m. Od vstupu byla cca 50 m vedena víceméně rovně (už tehdy jsme přelézali závaly spadlého stropu). Vstoupili jsme do tesané prostory asi 10 x 10 m. Odtud vedla vpravo od příchozí chodby další chodba mírně vzhůru směrem k zámku – po několika metrech byla zazděna. Uprostřed zmíněné prostory byla další chodba dolů směrem k Vltavě, ovšem bylo vidět jen několik tesaných schodů; chodba byla zavalena kameny. Tehdy jsme byli zvědaví a šli jsme se zeptat tehdejšího kastelána, ovšem ten ani netušil, že něco takového existuje.

Rozhodně to nemůže být pozůstatek těžební činnosti, v této lokalitě se pískovec lámal pouze v souvislosti s výstavbou trati (zářez do svahu) a s ražbou tunelů.